

studieemne, enkeltmennesket ikke blot som deltager i klassekampen, men også i sin optagethed af de oversociale livsvigtige problemer omkring kærlighed og død, venskab og svig.

Hvad jeg er ude på med disputatsen og med Ravnbogen er da, at historikerne anfægtes, sådan som Grundtvig blev det i *Nyaars-Morgen* 1824:

De døde mænds gange
dem kendte jeg godt,
men gøs for at ende
med livet i hænde
min bane på døde mænds vej

Det skrev han, da det gik op for ham, hvor let man kom til at dyrke fortiden for dens egen skyld, og hvor farligt dét ville være for hans egen personlige og for befolkningens udvikling og fremtid. Dybt ironisk tilføjede han lidt senere i digtet:

At vise en prøve
opgravet af muld –
det kalder jeg glæde,
det er som at kvæde
om kampen, når dragen er død

Dragen er imidlertid ikke død, selvom de fleste historikere skriver, som om den var det. Den er symbol på både samfundstilpasningen og den uengagerede vanetænkning, på de kræfter i enkeltmennesket og i vor kultur, der lader os være vegeterende og glædesløse tilskuere til det store spil om vor kulturs undergang. Jeg er bange for, at alternativet idag er *Nyaars-morgen* eller atomdøden. Og for at det haster med at vælge. Der skal handles, og af mange, hvis vi skal genvinde et levende land – og opleve ret mange flere nytårsmorgener.

Jette Kjærulff Tuxen og Ole Tuxen: Historiske danmarkskort

I Fortid og Nutid bd. XXIX:2, 1981, s. 269–71 retter Paul G. Ørberg en kritik mod kortene i (Gyldendals) Danmarks Historie bd. I–II og Dansk social historie specielt bd.

II, der bl.a. går på de tilgrundliggende korts indhold eller snarere manglende indhold af historiske kystlinjer og vandområder/tørlagte områder. Ørbergs kritik rækker videre end til kortene i de to værker og har ført til nedenstående generelle overvejelser over nødvendigheden af at vise historisk vandplan på historiske kort.

Historiske kort er kort med vidt forskellige temaer, illustreret på vidt forskellig måde. De kan groft opdeles i kort, hvis hovedfunktion er at vise forskellige historiske lokaliteters placering (byer, borge, slagpladser etc.), og kort, der viser forekomsten, frekvensen, af et eller flere fænomener (f.eks. gravhøje, kirker, køer). Disse kan være placeret så geografisk nøjagtigt som muligt eller være angivet som hyppighed på en statistisk enhed (amt, herred o.lign.), f.eks. ved indfarvning af hele enhedens areal.

På historiske kort indgår vandplanen sjældent som tema og har for så vidt også sjældent betydning for forståelsen af kortets tema. Da fremstillingen af en historisk vandplan kræver betydelige undersøgelser, især da der ikke kan laves et historisk grundkort gældende for alle perioder, må nødvendigheden af at have kort med historisk vandplan opvejes mod de ressourcer, der medgår til deres fremstilling. Et andet forhold, der bør tages i betragtning, er, hvor mange ressourcer man skal sætte ind på at gøre historiske kort, der i format skal passe i en bog af almindelig størrelse, historisk korrekte. Kortene vil være i en sådan målestok, at blot signaturen en prik relativt vil have en så enorm størrelse, at afstanden fra den lokalitet, den afspejler, til en anden, f.eks. et punkt på kysten, vil være ganske fortegnet.

For frekvenskort, hvor der ikke tilstræbes geografisk nøjagtig placering af fænomenerne, vil moderne kort normalt kunne benyttes, specielt da de statistiske enheder, historiske forhold opgøres på, ofte er administrative enheder med grænser fra det 19.–20. århundrede. Historiske stednavne og lokaliserbare fænomener kan også undertiden vises på kort med moderne vandplan, uden at denne virker forstyrrende for forståelsen af kortets tema. I andre tilfælde kan temaet gøre det ønskeligt, at kortet er forsynet med historisk vandplan,

f.eks. kan placeringen af en borg eller et slag måske kun til fulde forstås på baggrund af denne.

Den ukyndige kunne spørge, hvorfor Ørberg som så mange andre kun taler om vandplanen, når der også er sket gennemgribende ændringer, der ikke er uden betydning for forståelsen af historiske fænomener, i andre fysiske forhold, som f.eks. landets dækning med skov og hede. Ørberg nævner selv s. 271 note 7 Aksel E. Christensens kort over middelalderlige sognekirker som eksempel på et kort, der ikke er udstyret med historisk vandplan; man kunne på dette kort med lige så stor ret efterlyse de historiske skov-hede forekomster. Er der ikke en tendens til at tillægge forholdet land-vand stor betydning, fordi det er et af de få historisk vigtige fysiske forhold, hvis ændringer der overhovedet er kildemæssige muligheder for at rekonstruere?

Det næste spørgsmål bliver, om kilderne er så gode, at vi kan stille et generelt krav om, at der skal arbejdes med historisk vandplan. Videnskaberens Selskabs kort, hvortil opmålingerne foregik i en halvhundredårig periode omkring år 1800, giver det ældste nogenlunde pålidelige billede af hele Danmarks udseende, og Ørberg foreslår da også at lade dette kort danne grundlag for den historiske vandplan på kort, der behandler temaer fra før dette tidspunkt, Slesvigs vestkyst dog undtaget, hvor ændringerne gennem perioden har været meget store. Her skal ikke kommes nærmere ind på de indvendinger, der kan rejses mod denne opmåling (jfr. Alex Wittendorff i Fortid og Nutid bd. XXIX:1, 1981., s. 131-32); det skal derimod problematiseres at lade en vandplan fra slutningen af det 18. århundrede og begyndelsen af det 19. – kortene giver på grund af den lange opmålingstid intet øjebliksbillede – repræsentere situationen i en mere end tusindårig periode, hvor vi kun har meget få holdepunkter for, hvorledes landet har set ud. Kan man ikke ved at arbejde med den foreslåede historiske vandplan, der jo må blive fiktiv for lange perioder, give læseren det indtryk, at man her har at gøre med noget »historisk korrekt«? Denne risiko løber man næppe, hvis man generelt arbejder med moderne vandplan, som læseren er fortrolig med,

og en gang for alle gør opmærksom på, at den ikke afspejler de historiske forhold. Her er kun talt om grundkort for tiden før 1800; men problemerne bliver ikke mindre for den følgende periode, hvor kravet til historisk korrekt vandplan også må gælde. I denne periode sker de mange og store ændringer, hvilket betyder, at der må en lang række forskellige grundkort til at dække perioden. At fremstille disse vil kræve en ikke ubetydelig indsats.

Hvor detaljeret et kort kan blive afhænger naturligvis af kortets målestoksforhold. Ørberg foreslår, at der på kort af format som de nævnte danmarkshistorier ud over vigtige kystændringer kun medtages ændringer i vandplanen, der arealmæssigt er 500 ha og derover, altså et fast mål. Bør man på historiske kort frem for et fast mål ikke snarere tage hensyn til områdets betydning for kortets tema, selv om det så også betyder, at områder må forregnes for at kunne vises? Landets udseende er jo trods alt ikke kortets tema, men skal danne baggrund for forståelsen af dette.

Før man vælger at anvende grundkort med historisk vandplan, bør man nok afveje de ressourcer, det kræver at fremstille sådanne, over for dels det resultat, man opnår som følge af det sparsomme kildemateriale, dels nødvendigheden af at have sådanne kort som grundlag for at vise det tema, man ønsker. Ydermere skal man gøre sig klart, at kravet om grundkort med historisk vandplan vil være lettere at realisere – stadig med de kildemæssige begrænsninger, der nødvendigvis vil være – hvis der er tale om et par kort til en historisk fremstilling, end hvis der skal planlægges grundkort til en serie kort, der tilsammen skal dække en lang periode.

Helge Stavnsbjerg: 10 års forskning i arbejderbevægelsens historie

»Arbejdere og tillidsfolk, studenter og lærere på alle niveauer, foreninger og institutioner – alle, der interesserer sig for den danske og internationale arbejderbevægelses historie, bør blive medlem af SFAH«.